

הדרך היומיומי

העוסק בתורה בלילה מושכים עליו חוט של חסד ביום. ובהגהות רא"מ הורוויץ ביאר, דאהבת עולם היא הודאה על שעבר, ואהבה רבה היא בקשה על העתיד. ולהכי תקנו לומר בשחרית קודם שלומד אהבה רבה, לבקש על כל היום, ובערבית לאחר שסיים ללמוד, אהבת עולם שהיא הודאה, והיינו להמון העם שהם בבחינת "אגירי דיומא", אולם לרבנן שלומדים בלילה היה ראוי לומר גם בבוקר אהבת עולם שהיא הודאה על הלילה. ובזה יישב תמיהת התוס' יו"ט, מדוע אין אנו נוהגים לומר תפילת ר' נחוניא בן הקנה בכניסתנו לבית המדרש וביציאתנו, ולפי זה אתי שפיר דאנו יוצאים באהבה רבה ובאהבת עולם.

(יא) גמ', אף לתלמוד צריך לברך וכו', דאמר ר' חייא וכו' לתנווי פרקין בספרא. צריך עיון, הא ספרא היינו מדרש (כן פירש רש"י) ולא תלמוד. וכן צריך עיון, דלקמן (יד): מדברי ר' חייא אלו אתא לאשמועינן דאף למשנה צריך לברך, והתם קרי ליה משנה והכא תלמוד].

(יב) תוס' ד"ה שכבר, בירושלמי יש וכו' והוא ששנה על אתר פירוש לאלתר שלמד מיד באותו מקום וכו', ומשום דעיקר אהבה רבה לקריאת שמע נתקן וכו'. ובתלמודי תלמודי רבינו יונה ביאר הסברא, דאינו מכווין לצאת ידי חובת תלמוד תורה. והרא"ש (סימן יג) כתב לבאר, דלא מתחזי דהברכה לשם ברכת התורה אלא אי שנה לאלתר. ובמעדני יו"ט פירש, דקריאת שמע עצמה לא הווי לימוד תורה, אלא בבחינת דברי תפילות ותחנונים, עיין שם. ובפני יהושע ביאר, דהשמונה עשרה ושאר התפילה לא הוי הפסק דקריאת שמע ותפילה חדא מילתא היא. והראב"ד (הובא ברשב"א) כתב, דיש שגורסים והוא שקרא על אתר, דהיינו דבכך שקורא קריאת שמע מיד מהני לכל היום.

(יג) בא"ד, וא"ת מפני מה אין מברכין לישן בסוכה ויש לומר שמא לא ישן. הקשה במהר"ץ חיות, איך מברכים המפיל הא איכא למיחש שמא לא ישן. ותירץ, דהתם שאני דהברכה היא על עצם השינה שטבע ה' בעולם, מה שאין כן בסוכה שהברכה היא על שינה בסוכה של כל אחד ואחד. והחיי אדם (כלל ל"ה ד) כתב נמי, דאי לא ישן, לא הוי לבטלה, דיש אומרים דתקנו אותה על מנהג העולם כמו ברכות השחר.

(יד) גמ', אמר רב הונא למקרא צריך לברך ולמדרש אין צריך לברך וכו'. בחידושי הריטב"א ביאר, דהתורה שבכתב היא עיקר התורה, ור"א סבר דאף למשנה צריך לברך שהיא עיקר תורה שבעל פה, ור' אליעזר סבר שגם לתלמוד צריך לברך דמבאר את עיקרי הפסוקים דתורה שבכתב, ור"י סבר דאף למדרש דיליף מקראי בכל המדות שהתורה נדרשת בהם.

(טו) גמ', ר' יוחנן מסיים בה הכי הערב נא וכו'. מלשון הגמ' "בה", וכן מפירוש רש"י ד"ה ור' יוחנן, נראה דברכת הערב נא היא סיום הברכה הראשונה. ובתלמודי רבינו יונה כתב, דשתי ברכות המה, א' כנגד תורה שבכתב, וא' כנגד תורה שבעל פה.

ד"יוצר אור ובורא חשך וגו'", דחושך אינו בריאה רק העדר האור. גם הכתב והקבלה (שמות י, כא) הביא ראיות דחשך הלילה הוא העדר האור, מה שאין כן חשך מצרים דנכתב בו "ויהי" הוא לשון הויה ומציאות, עיין שם באריכות. ובחידושי חתם סופר (בסוף מסכת תמיד לב). כתב, דשייך בריאה בחושך, שלכאורה הווי העדר האור דוקא לדעת האומרים כי גלגל יסוד האש הוא החושך האמיתי. וציין לרמב"ן (בראשית א, ד) אקרא ד"ויבדל אלו בין האור ובין החשך", דכתב שאינו האור הנזכר בפסוק הראשון שהוא האש, אבל הוא אפיסת האור, כי נתן אלוקים מדה לאור ושיהיה נעדר אחרי כן עד שובו, דהיינו שאינו בריאה אלא העדר האור, [ובגוף דברי הרמב"ן לכאורה צריך עיון, דבגמ' בתמיד הקשו, ונימרו ליה חשך וכו', והביאו קרא דחשך על פני תהום, ודלא כרמב"ן]. ובליקוטי הגר"א (על ספר יצירה) דחה דעת האומרים שחושך אינו בריאה רק העדר, וכתב שהחשך בריאה נפלאה ויותר דק מיצירה וכו' עיין שם.

וכן כתב במרומי שדה (פסחים ב. ד"ה וקריא). וכן בהעמק דבר שמות (י, כא) ובישעיה (מה, ז). ועיין בסידור הגר"א בברכת יוצר אור ובורא חושך, דהביאור בלשון "גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור", דפעולת הגלילה היא בשניהם, דאילו לדעת האומרים שהחשך הוא העדר לא שייך גביה פעולה כלל, רק בהבאת האור ימש חשך ובהעדר האור ימצא החשך מקומו ממילא. ועיין חגיגה (יב.), דרב יהודה אמר רב חשיב חשך לבריאה בהני עשרה דברים שנבראו ביום ראשון, וכן מוכח מסוגיא דתמיד (שם). ובסידור 'אוצר התפילות' בפירוש דובר שלום הביא מדרש רבי שמעון בר יוחאי, דמשום הכי הקדים אור לחושך דחושך שהוא העדר קדם לאור. ובעץ יוסף שם כתב בשם הכל בו, דאף על חושך שהוא העדר שייך לשון בריאה, כי מצב ההעדר בא מתנועת החמה הנעלם מהאופק.

(טז) גמ', אלא אמר רבא כדי להזכיר מדת יום בלילה וכו'. בחידושי הריטב"א הביא בשם הרב אליהו צרפתי שביאר טעם הדבר, דאיתא בחולין (פז). דאמר ההוא מינאה לרבי, דמי שברא אור לא ברא חושך ומי שברא חשך לא ברא אור, ולכך אנו מזכירים מדת יום בלילה, וכן להיפך להודיע שבורא אחד ברא את כולם. ובמהרש"א כאן העיר, שבחולין שם לא נזכרו דברים אלו. ועיין בתוס' הרא"ש שכתב, דהמין אמר כן על הפסוק "יוצר הרים ובורא רוח", והוא הדין דיש מקום לטעות בפסוק "יוצר אור ובורא חושך".

(יז) גמ', תניא נמי הכי אין אומרים וכו'. הרי"ף (ה: מדפי הרי"ף) גרס, "ורבנן אמרי אהבת עולם תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם וכו'". וכתבו התוס' ד"ה ורבנן, הלכך תקנו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם. ובפני יהושע ביאר, דלהכי אנו אומרים בערבית אהבת עולם, על פי הפסוק (ירמיהו לא, ב) "וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְיֶיךָ עַל כֵּן מְשַׁכְּתֶיךָ חֶסֶד", דשייך בברכת התורה של ערבית, וכמאמרם רז"ל כל

הדרה היומיומי

דמעכב דוקא בציבור אבל לא ביחיד. ובשאלת אריה (סימן כ"ו) תמה על קושינו, דמאי דאמרינן הכא דצריך לאומרם, היינו כשאמר ברכה א' לא יצא ידי חובתו אותה ברכה כיון שלא אמר חברותיה, אבל לקמן איירי לגבי חובת קריאת שמע עצמה, דאין חסרון ברכות מעכבא, עיין שם. ובביאור הלכה (סימן ס') כתב, דמבואר בבית יוסף וכן כתב באהל מועד (ח"א סימן ל"ו), דלמאן דאמר דברכות אין מעכבות לקריאת שמע בודאי דאין מעכבות זו את זו.

ג) תוס' ד"ה משום, בסוה"ד, ויכול לסבור הברייתא כותיקין. וכתב המלא הרועים, דאף דכתבו התוס' לעיל, דזמן קריאת שמע הוא מעלות השחר עד ג' שעות. מכל מקום כיון דסבר דמצוה מן המובחר לקורא כותיקין, לא קראו יוצר אור קודם ותיקין, כדי לקיים מצוה מן המובחר.

ד) גמ', אמרימר סבור למיקבעינהו בנהרדעא וכו'. הצ"ח הקשה, מהא דאיתא בפסחים (נו.), דהתקינו לומר "פרוך שם פְּבוֹד מְלֻכּוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" בקול רם מפני תרעומת המינין, ובנהרדעא דליכא מינין עדיין אומרים אותו בחשאי, והכא איתא דגם בנהרדעא איכא חשש מפני תרעומת המינין. ותירץ, דרש"י פירש דמינין היינו עובדי עבודה זרה והם כופרים גם בתורה שבכתב, לכך חששו שיאמרו דרק עשרת הדברות ניתנו מסיני, מה שאין כן בפסחים איירי במינים ישראלים שכופרים בתורה שבעל פה, ויאמרו דחכמי ישראל הוסיפו דבר שאינו הגון כיון שאומרים "פרוך שם פְּבוֹד מְלֻכּוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" בלחש. ובמהרי"ץ חיות תירץ, דבפסחים איירי בזמן ר' אבהו, שהיו המינים דוקא בארץ ישראל, אבל הכא איירי בזמן יותר מאוחר שהתפשטו והגיעו גם לבבל.

ה) גמ', פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא וכו'. רש"י ד"ה פתח וד"ה אלא גרס כגירסא שלפנינו. אמנם ברי"ף (ו) מדפי הרי"ף (ג) גרס: פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא פתח ובירך בדשיכרא וסיים בדחמרא יצא, דאפילו סיים בדשיכרא יצא, דעל כולם אם בירך שהכל יצא, אלא היכא דנקט כסא דשיכרא בידיה, וקסבר דחמרא הוא, פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא וכו'. וביאר הרא"ש (סימן יד) דברי שאמר שהכל נהיה בדברו, ואז נזכר שהוא יין והוסיף בורא פרי הגפן, יצא, ומספקא בגוונא שסבר שהוא חמרא, ואמר בורא פרי הגפן וסיים בשהכל, וכן צריך לפרש נמי בראיית הגמ' מיוצר אור ומעריב ערבים.

ו) גמ', שם. הראב"ד (בהשגותיו על הרו"ה) הקשה על שיטת רש"י שהבאה באות הקודמת, דלא מצינו בשום דוכתא דכונה תפסיד הברכה. ועוד הקשה על מה שפירש רש"י ד"ה ה"ג אלא, דפתח אדעתא דיוצר אור וסיים במעריב ערבים, דאמירתו היתה כדין, הא בברייתא משמע שפתח ממש ביוצר אור ובשחרית להיפך. ובחידושי הרשב"א כתב, דנראה יותר כרש"י, דבאופן שאמר בתחילה בורא פרי הגפן ואחר כך שהכל, פשיטא

והביא דיש אומרים, שהם ג' ברכות, וכנגדם תיקנו שלש ענינים והם, מקרא - היא פרשת הקרבנות, משנה - איזהו מקומן, ומדרש - ר' ישמעאל אומר. וכתב הפני יהושע, דשמואל איירי במי שהשכים לשנות, וקאמר דצריך לברך אשר קדשנו במצוותיו לעסוק בדברי תורה שהיא תוספת על ברכת אשר בחר בנו, שאותה צריך לברך אף כשאין דעתו ללמוד מיד, כיון שהיא ברכת הודאה על קבלת התורה. ולהכי לא חשש להזכיר והערב נא, כיון שבא לחדש דהשכים לשנות צריך לומר וצונו, והוא הדין דצריך לומר והערב נא. ולהכי מסיים הלכך נימרינהו לכולהו, ואין כאן ברכה שאינה צריכה דהא הנך אמוראי לא פליגי אהדדי.

ז) תוס' ד"ה וברכת כהנים, ואין זה דוכן וכו' ואחר לאחר הקטרה. וכן כתב ברא"ש (תמיד לב:). ועיין היטב בקרן אורה (סוטה לח.). מה שדן בזה. והגר"א (בפירוש המשנה תמיד פ"ז מ"ב) הקשה מדמבואר שם (לג:), דהיה אחר הקטרת הקטורת קודם הקטרת אברי התמיד. ולכך כתב, דלאחר עבודה היינו לאחר זריקת הדם. ועיין היטב ברש"ש כאן. והרמב"ם (בפירוש המשניות לתמיד, ובפ"ו מתו"מ הל"ז) כתב, דהכוונה לברכת שים שלום. ועיין באמרי נועם כאן מה דכתב בשם הגר"א. והתוס' יו"ט והבאר שבע (בתמיד שם) ביארו, דהא דקרי לה ברכת כהנים מחמת שבברכה זו מתחיל הש"ץ ברכת כהנים. ועיין מגן גיבורים (או"ח סימן קכח בשלטי גיבורים סק"כ), דהרמב"ם דפליג סבר דקודם אור היום אין לומר פסוקי ברכת כהנים. אך ר"ע מברטנורא שם, סבירא ליה כהמגן אברהם דשרי.

דף יב ע"א

א) גמ', אלא אי אמרת אהבה רבה וכו'. הקשו בצ"ח ובפני יהושע, דתיקשי "ליטעמיק", דגם אי אמרי יוצר אור, מנא ליה שאין ברכות מעכבות, דלמא אמרי רק יוצר אור משום דלא היה להם שהות, דהא אפילו קריאת שמע קראו קודם זמנה, ולאחר מיכן אמרו אהבה רבה כיון דאין סדרן מעכב. והפני יהושע תירץ, דהא דאמרינן דאין סדרן מעכב היינו דוקא בשאר ברכות קריאת שמע, כגון יוצר אור ומעריב ערבים וברכת השכיבנו שהן ברכות הודאה לעצמן, אלא שנשמכו לקריאת שמע, מה שאין כן ברכת אהבה רבה שהיא כברכת התורה כדלעיל, ונתקנה לאומרה דוקא סמוך לקריאת שמע, דהא עיקר ברכת התורה מברכים בלאו הכי, על כן לא שייך לאומרה אחר קריאת שמע. ובצ"ח תירץ באופן אחר עיין שם.

ב) גמ', ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו סדר ברכות. כתב הרא"ש (סימן א), דרב האי גאון פסק, דסדרן אינו מעכב, אבל צריך לקרות את שתיהן. והקשה הרא"ש, ממתניתין דלקמן (יג.) היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא, ואוקימנא התם בקורא להגיה, ומסתמא אינו אומר הברכות. ותירץ, דהא

דף יב ע"ב

(יא) תוס' ד"ה כרע כחיוזרא, ובראש השנה ויום הכיפורים שאנו שוחים כל שעה בתפילה וכו'. המהרש"א ביאר כונת התוס', דצריך לזקוף ראשו כל פעם קודם ברוך באותם ברכות שתקנו חז"ל לכרוע בהם, ואחר כך לכרוע כדי שיהא היכר לתקנת חז"ל שתקנו כריעה באותן ברכות.

(יב) תוס' ד"ה והלכתא כותיה דרבה, וכן זכרנו ומי כמוך וכו' מחזירים אותו. בתלמודי רבינו יונה (לקמן כד. מדפי הרי"ף) כתב, דהא דמחזירים אותו לשיטות אלו באלו הדברים, היינו דווקא בראש השנה ויום הכיפורים שבהם עיקר הדין והחתימה ויש בהם קרבן מוסף, מה שאין כן בשאר ימי עשרת ימי תשובה לכולי עלמא אין מחזירין אותו.

(יג) גמ', כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש. תמה הבן יהודע, וכי יש אדם שאי אפשר לו לבקש רחמים על חברו. ותיירץ, דבקשת רחמים תלויה בכוונת הלב ופעמים שאוהבו שרוי בצרה ואדרבא מחמת צערו אין דעתו פנויה לכוון כראוי. ובעיון יעקב פירש, דצריך שיהא בטוח בעצמו שהוא ראוי שתתקבל תפילתו כמו שמואל, ואם לאו הדבר חשוב אי אפשר.

(יד) גמ', אמר רבא אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו וכו' אלא מהכא "ואני בחלותם לבושי" וגו'. כתב המאירי, ממדות החכמים ומטכסיסיהן שלא יהא אחד פורק עול ומתיאש מענינים הצריכים לחברו, אמרו ז"ל כל מי שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא, שנאמר וכו' וכן הוא אומר "ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי", ולכאורה הוא נגד סוגיין דילפינן מהאי קרא חיוב להחלות על תלמיד חכם. אמנם עיין במהרש"א (חידושי אגדות) דהקשה, דהא מרישא דקרא דאייתי רבא לא חזינן חיוב להחלות עצמו אלא לצער עצמו. וכתב, דילפינן דווקא מהמשך הפסוק "ותפילתי אל חיקי תשוב", דהיינו שאני מתפלל שהחולי ישוב אל חיקי. ולפי זה מובנים דברי המאירי דרישא דקרא אזיל על חברו, וגם בגמ' דידן הגירסא וגו' אחרי הפסוק, אף דבעין יעקב ליתא, ועיין ברש"י ד"ה ואם תלמיד, שכתב, ה"ג ואם תלמיד חכם הוא, ואולי למאירי היתה גירסה אחרת. ובעיון יעקב כתב, דלשון יחלה היה נראה לכאורה חולי ממש, וכדברי הגמ' לקמן (לב). תניא ר"א הגדול וכו', מלמד שהתפלל משה עד שאחזו אש של עצמות. אך הוא פירש דהיינו לשון צער כי כן משמעות רישא דקרא, ודבריו צריכים עיון, דלהצטער חייב על חברו אפילו אינו תלמיד חכם, וכסברת המהרש"א. ועיין מלבי"ם (תהילים פרק לה) שפירש, ובעת שחלו הצטער על זה כל כך עד שנפל למשכב, ולדבריו מצינו לומר שהיא תפילה ביתר התעוררות וממילא מצער עצמו עד חולי, וכמו שכתב העיון יעקב. אבל בדברי המהרש"א נראה שצריך להתפלל שהחולי יעבור אליו. ובעיון יעקב תמה על דבריו. ועיין באות הבאה.

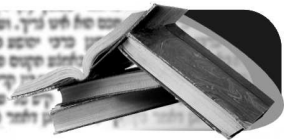
דלא אזלינן בתר חתימה, דכיון שכבר סיים הברכה באופן א' אין התוספת מעלה ומורידה כלום. ועל קושינו הב' תירץ, דרש"י לא כתב בדוקא דאיירי שפתח בשחרית יוצר אור על דעת מעריב ערבים, אלא אגב שיגרא דלישנא דחמרא ושכרא, דבאמת איירי אפילו באופן שפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור, דדוקא בברכת הפירות שהיא קצרה אמרינן דבאופן שסיים א' אינו מוסיף כלום במה שישנה אחר כך.

(ז) גמ', ה"ד אלימא דאכל נהמא וכו'. הקשה בחידושי הרשב"א, אמאי שינה ולא נקטינן נמי הכא שכרא וחמרא. ותיירץ הצ"ח, דסתמא דגמ' לעיל דפשיטא לה דבנקט אדעתא דשכרא יצא, אזלא כשיטת ר' יוחנן לקמן (מ:), דסבירא ליה דמאי דכתיב במתניתין "על כולם אם אמר שהכל יצא" היינו אף פת ויין, אבל לרב הונא, אפת ויין לא יוצא, ואי הוה מפרש דאתי לאתויי שיכרא ויין, הווי קשיא ליה לרב הונא לאיתויי מאי, להכי נקט תמרי ונהמא דהווי לכולי עלמא.

(ח) גמ', שם. פירש בתלמודי רבינו יונה, דאיירי שבירך ברכת המזון במקום ברכת על העץ, ומשום הכי דוקא בתמרי דמיון זייני ולא בשאר מינים. וכתב בשם רבני צרפת, דאף כשאמר ברכת הזן בלבד יצא, אף על פי שבברכת על העץ יש מעין שלש. וברא"ש (סימן יד) כתב, דהיינו דוקא בשסיים הברכה, אבל כל זמן שלא סיים, יתחיל לומר על שהנחלת לאבותינו, ויסיים בברכה מעין שלש. ובתלמודי רבינו יונה (לקמן לב. מדפי הרי"ף) כתב, דהא דסגי בברכת הזן הוא משום שברכת מעין שלש אינה אלא מדרבנן.

(ט) תוס' ד"ה לא לאתויי נהמא, ור"י היה אומר לחומרא. כתב בבניאר הלכה (סימן ר"ט ד"ה ותוך כדי דיבור), דאף לרשב"א ותלמודי רבינו יונה שפירשו הסוגיא ופסקו לקולא, היינו דוקא במילי דרבנן כגון שכרא וחמרא, מה שאין כן במילי דאורייתא כגון ברכת המזון שהיה דעתו לברך ברכה מעין שלש, אזלינן לחומרא. וכן כתב בשלטי גיבורים בשם הרי"א ז.

(י) גמ', אמר רבב"ח סבא משמיה דרב כל שלא אמר אמת ויצויב שחרית וכו'. בבן יהודע תמה, בהי גוונא איירי הכא, אי גוונא דלא אמר כלל, פשיטא דלא יצא, ואם אמר, אלא שאמר רק מעין הברכה, ולא הנוסח שתקנו חז"ל ודאי יצא. ותיירץ, דאתי למימר שאם לא אמר שתי הברכות אלא רק אחת מהן לא יצא ידי חובתו, דהני תרי ברכות מיישך שייכי אהדדי, וכמו שכתבו רש"י ד"ה שנאמר להגיד בבוקר והתוס' ד"ה להגיד, דבשחרית אנו אומרים חסדו של הקב"ה שעשה עמנו בגאולת מצרים, ובמעריב אנו מתפללים על הגאולה העתידה. ובעץ יוסף פירש, שהופך הסדר, ואמר אמת ואמונה בשחרית, ואמת ויצויב ערבית, דבשאר ברכות יצא כהאי גוונא. ובטור (סימן ס"ו סק"י) כתב, דלא יצא המצוה כתיקונה, אבל יצא ידי קריאת שמע דברכות אין מעכבות.

הדרה היומיומי

מסכת ברכות דף יב - דף יג

כג אב - כד אב התשע"ב

דקאמר, כיון דלאו מחד טעמא קאמרי איהו ובן זומא דהא בעיקר דינא דציצית פליגי. ותיריך, דרבי אלעזר בן עזריה סבר, דפשטא דקרא גם ללא הריבוי ד"כל" משמע דקאי אלילות, דכתיב "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים", ורבי אלעזר בן עזריה אית ליה לעיל (ט). דפסח אינו נאכל אלא עד חצות, ומשום דבאותה שעה היתה עיקר הגאולה בשעת מכת בכורות שהיה שעת חפזון דמצרים. עוד תירץ, דאף שאין פרשת ציצית נוהגת בלילה, מכל מקום צריך לאומרה בלילה, כדרשינן בירושלמי (פ"א ה"ה) מקרא ד"והגית בו יומם ולילה" שיהו הגיות דיום ולילה שוים.

יח גמ', הרי אני כבן שבעים שנה. בתוס' יו"ט ביאר, דאף שהיה חכם מופלג וראוי לנשיאות מצד חכמתו, וכדחזינן שזכה לנס שהלבינו שערותיו, אפילו הכי אמר דלא זכה שתאמר יציאת מצרים בלילות. והרמב"ם (בפירוש המשניות) כתב, שהשיבה קרתה לו מחמת שהרבה לקרות ולשנות יום ולילה עד שתשש כוחו ונזרקה בו שיבה. וכתב הראש יוסף, דלדברי הרמב"ם צריך לומר, דהנס שמוזכר לקמן (כח). שנעשה שערו לבן, היינו שהיה נראה כלפי חוץ כמו שבאמת היה בפנימיותו. אמנם המלאכת שלמה הביא מהירושלמי, שבאותו זמן היה זקן וכבן שבעים היינו קרוב לשבעים.

דף יג ע"א

א גמ', וכן הוא אומר אל תזכרו ראשונות וכו'. הקשה הצ"ח, בשלמא הראיה מיעקב שפיר, דהתם לא נעקר שם יעקב ממנו וכמו שכתב רש"י ד"ה לא שיעקר, אבל מה ראה מייתי רבנן מהכא. ותיריך, דכיון דהראשונות היינו שעבוד מלכויות, על כרחך צריך לומר שלא יעקרו, דהא איתא בירמיהו (כג, ח) כִּי אִם חִי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחָתִים שָׁם וַיָּשֻׁבוּ עַל אַדְמָתָם, דאיירי בקיבוץ גלויות שהוא עצמו זכירת שעבוד מלכויות, ואם כן כיצד אמר בישעיה אל תזכרו ראשונות. ועל כרחך דהכונה הוא שיהא גוג ומגוג עיקר ושעבוד מלכויות טפל.

ב גמ', תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה. הקשה המהר"ץ חיות, מדוע השמיטו מוני המצוות להאי עשה ממנינם. ותיריך, דהרמב"ם סבירא ליה כהירושלמי (פ"ג דמועד קטן ה"ה), דאין למידין ממה שנאמר קודם מתן תורה. והבאר שבע (בחידושו לתמיד) כתב, שהוא אסמכתא בעלמא. והצ"ח כתב, דהדבר תלוי במחלוקת בן זומא וחכמים, דלחכמים כמו שמצאנו שלא נעקר שם יעקב ממקומו, לא נעקר שם אברם ממקומו, אלא שנעשה טפל לאברהם ואם כן הקורא לאברהם אברם לא עבר בעשה, מה שאין כן בן זומא, דסבירא ליה דאין ראייה מיעקב, דהתם אהדריה קרא ולהכי מותר לקרותו יעקב, אבל באברהם לא אהדריה קרא. ופסקינן כחכמים, ועיין שם מה שביאר דעת הרמב"ם שפסק כבן זומא שמזכירים יציאת מצרים

(טו) גמ', שם. עיין באות הקודמת, ולכאורה נראה לבאר דברי המהרש"א על פי מה שביאר בחידושי אגדות שבת (סז). ד"ה לאישתא צמירתא כו', שחולי הגופות כחולי הנפש כמו שאמרו בכמה מקומות בפרט בתוכחה, והוא ענין הכתוב והיה אם שמוע תשמע גו' שהיא התורה רפואת הנפש או כל המחלה גו' לא אשים גו' מסיים כי אני ה' רופאך, דהיינו שנתתי לך רטייה ותבלין שהיא התורה. ועיין שם שהאריך. וכבר נתבארו דבריו בספורנו שמות (פט"ו כה) שכתב, ושם נסהו. אם יקבל החוק והמשפט אשר שם לו ולא יחזור לסורו וכו'. ומכאן ואילך הישר בעינינו תעשה והאזנת וכו'. אז תמלט מכל מדוי מצרים. אבל אם תקבל עליך עתה ואחר תבגוד ישים עליך כהינה וכהינה בלי ספק. ובפס' כו כתב, כי אני ה' רופאך, והטעם שאם תקבל, ואחר"כ תבגוד תהי' נענש. כי אמנם כל מצוותי הם לרפאות את נפשך מחלי התאוות והדעות הנפסדות למען תהי' קדוש לאלו' כאמרו ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. ואם תבגוד תחלה ותתחלל נפש ודאי שיענש מי שיחלל קדוש ה' אשר אהב. הרי שחולי עם ישראל נובע מחולי הנפש. דהיינו שהגוף שנתקדש בקדושת התורה חולה מחמת שאינו סובל טומאת העברות. ולפי זה יש לבאר דכיון שכלל ישראל גוף אחד הם, דוקא התלמידי חכמים שנתקדשו בקדושת התורה הם שנחלים מחמת העברות שעשו האחרים. ועל כן מי שמכיר בכך צריך לבקש שהחולי יבא אליו, וממילא הווי תשובה מעולה שתמחה את החטא והתלמיד חכם ירפא.

טז מתני', ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות. הקשה הראב"ד (הובא בחידושי הרשב"א ובריטב"א), דבתחילה שלא אמרו יציאת מצרים בלילות נמצא שלא אמרו פרשת ציצית ולא אמת ואמונה, והא בעינן שתיים לאחריה. ותיריך, דלא אמרוה מדאורייתא אלא מדרבנן שתקנו לומר פרשת ציצית ושתיים לאחריה. והרשב"א תמה על דבריו, דלא אמרו כלל פרשת ציצית ואמת ואמונה אלא אמרו מודים אנחנו לך, וכדמשמע לקמן (יד): שבמקום שלא אמר אני ה' אלוקיכם יכול לסיים במודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים, ולא שהיו מזכירין יציאת מצרים באותה ברכה, אלא מהתם ילפינן שלפי ענין הפרשיות היו אומרים.

יז מתני', שם. פירש ר"ע מברטנורא, ד"ולא זכיתי" היינו לא נצחתה לחכמים. ובתוס' יו"ט פירש כן בשם הערוך, אמנם הרמב"ם (בפירוש המשניות) והערוך פירשו, זכיתי מלשון "זכות" שלא זכה לדעת הרמו. ודלא כרשב"א (הובא באות הקודמת), אלא שגם לפני שדרשה בן זומא נהגו לקרא פרשת ציצית. והפני יהושע הקשה, דכיון דרבי אלעזר בן עזריה לא אסיק אדעתיה הך דרשא דדרש בן זומא "כל ימי חיך הלילות", מעיקרא מאי טעמיה דמזכירים יציאת מצרים בלילות, דודאי דפרשת ציצית אינו נוהג בלילה. וליכא למימר דרבי אלעזר בן עזריה סבר כהנך תנאי דציצית נוהגת בלילה, דלפי זה מה שייך לשון "לא זכיתי"

בלילות.

ומשנינן בקורא להגיה שאינו מכוין למה שאומר ואינו יוצא ידי חובתו בלא כוונה בפסוק ראשון. ובנחלת דוד כתב, דעל כרחק צריך לפרש כן בדעת הרמב"ם שפסק (בפ"ב מקריאת שמע ה"א) היה קורא בתורה או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאה יצא, ומשמע דבשאר קריאת שמע יצא גם בקורא להגיה, ועל כרחק דפירש סוגיין דקורא להגיה היינו שאינו מכוין פירוש המלות, וזה מהני בשאר קריאת שמע כשקוראה כהלכתה, ודלא כדכתבו התוס'.

(ח) תוס' ד"ה עד כאן, עד בכל מאריך. במהרש"א ביאר, דתוס' אתו לאפוקי מפירוש רש"י ד"ה עד כאן, דאין הכוונה עד על לבבך ועד בכלל, אלא הכונה עד והיו ולא עד בכלל וכדמפרש טעמא. אלא דהקשה אתוס' מהגמ' לקמן (בעמוד ב'), דאיתא התם עד על לבבך בעמידה מכאן ואילך לא, ומבואר שם דר"י למד דבעינן רק פסוק ראשון בכוונה, ומשמע דצריך לכוון עד ושנתם לבניך.

דף יג ע"ב

(ט) גמ', שמע ישראל וכו' צריכה כונת הלב דברי רבי מאיר אמר רבא הלכה כרבי מאיר. הרי"ף (י. מדפי הרי"ף) והרא"ש (סימן ג) והתוס' (ד"ה אמר רבא) פסקו דהלכה כרבא, ואין צריך כוונה אלא בפסוק ראשון. וברמב"ם (פ"ב מקריאת שמע ה"א) כתב, דלא יצא בדיעבד כשלא כיון. וכן נפסק בטור ובשולחן ערוך (סימן ס' סעיף ה). ובחידושי הרשב"א כתב בתחילה דאינו לעיכובא, דמצות אינן צריך כוונה. ולבסוף כתב דצריך כוונה גם בדיעבד, ועיין בדבריו. ומהרמב"ן (במלחמות ראש השנה כח. מדפי הרי"ף) נראה דסבר, דכוונה דאיירי הכא שהיא לעיכובא היינו כונת המצוה, וכונת פירוש המילות אינו מעכב בדיעבד. ובחידושי הגרע"א כתב, דאין צריך כונת פירוש המלות אלא קבלת עול מלכות שמים, ודייק מהגמ' דלעיל (יג.) דבקראה בלשון הקודש אפילו כשאינו מבין מה שקורא יצא.

(י) גמ', ור' יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה. הרשב"א כתב, דלהלכה דפסקינן כרבי מאיר דאין צריך כונה, אין צריך עמידה אלא בפסוק הראשון, ודלא כר' יוחנן ודלא כר' נתן. והרא"ש (סימן ג) הביא דעת הראב"ד דמהלך צריך לעמוד עד על לבבך, כדאיתא ביומא (יט:), דבפרק ראשון אין לו לרמוז בעיניו, וכן הביא בשם הרי"ף דאסור לרמוז בכל הפרק דחשיבא קריאת עראי.

(יא) גמ', ת"ר שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד זו קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא. וביאר בחידושי הריטב"א, דהוא משום שהיה עוסק בתורה כל היום. ובתלמידי רבינו יונה (לקמן ט. מדפי הרי"ף) הוכיח מכאן, דדווקא פרק ראשון דאורייתא, דהא איכא מאן דסבר דקריאת שמע דרבנן. ואף דמצינו בכמה מקומות דפסקינן דקריאת שמע דאורייתא, היינו דווקא בפרק ראשון דעלה אמר רבי יאשיה עד כאן מצות כונה וקריאה,

פרק היה קורא

(ג) מתני', היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא. כתב הצ"ח, דעיקר החידוש במתניתין בפסוק ראשון, דלאחר שאומר פסוק ראשון הרי צריך לומר "פרוך שם פבוד מלכותו לעולם ועד" דאינו כתוב בתורה, ופשיטא דמכוין לצאת ידי חובת "קריאת שמע", ולהכי דייקא מתניתין "זמן המקרא" שהוא הפסוק הראשון. אמנם ברש"י ד"ה והגיע זמן המקרא, כתב פרשת "קריאת שמע".

(ד) מתני', שם. עיין באות הקודמת. ובעיקר הענין אם יוצא בדיעבד כשלא אמר "פרוך שם פבוד מלכותו לעולם ועד", הביא המגן אברהם (סימן ס"א סקי"ג) בשם השלטי גיבורים והב"ח, דיצא בדיעבד. וכן הכריע שם בבניאור הלכה (ד"ה אחר), והביא ראייה ממתניתין, דכתבה "אם כיון לבו יצא". דהתיינח אם נפרש אם כיון לבו לצאת, נוכל לומר דמיירי נמי דאמר "פרוך שם פבוד מלכותו לעולם ועד", אבל אם נפרש כיון לבו לקרות בתורה סתם, ואף על פי כן יצא כדחיית הגמ', בודאי לא מיירי דאמר "פרוך שם פבוד מלכותו לעולם ועד" ואף על פי כן יצא. עיין שם.

(ה) מתני', ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב. פירש רש"י ד"ה מפני היראה, אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגהו. והקשו בחידושי הרשב"א והריטב"א, פשיטא דהא אין דבר העומד בפני פיקוח נפש. ופירשו, דהיינו "מורא רבו ומורא אביו", שנאמר (ויקרא פרק יט, ג) "איש אמו ואביו תיראו", וכן נאמר מורא רבך כמורא שמים. ובב"ח (סימן ס"ו סק"א) הקשה, מהא דאיתא בקידושין (לא:), איזהו מורא שלא יהא יושב במקומו וכו' אבל הקדמת שלום לא הוזכר שם והוא בכלל כבוד. ועל קושית הראשונים תירץ, דכיון דהוי רק ספק פיקוח נפש הוה אמינא דאינו מוציא מידי ודאי איסור הפסקה בברכות קריאת שמע. נולכאורה צריך עיון, דהא דין ספק פיקוח נפש כפיקוח נפש. ומה שכתב דדין כיבוד אינו שייך למורא, עיין ברמב"ם (פ"ו מממרים ה"ז) דמשמע דשיטתו דדין מורא אינו דין אחר אלא חלק מדין כיבודן.

(ו) תוס' ד"ה היה קורא וכו', ויש לומר דהתם איירי בציבור. והדרישה (סימן ס' סק"א) הקשה, מאי גריעותא דציבור אדרבא זכותיהו עדיפא. ועיין שם בבית יוסף ובב"ח. ועיין פני יהושע ומלאכת שלמה.

(ז) תוס' ד"ה בקורא להגיה, תימה אכתי קא קרי. הריטב"א כתב לבאר דעת רש"י, דקורא להגיה חשיב מתעסק ואינה קוראה כלל. והצ"ח ביאר דעת רש"י, דלדעתו כונת הגמ' "מתכוין לקרות" שמתכוין למה שאומר דהיינו פירוש המלות, ועלה מקשינן הא קא קרי, דהיינו לומר ובודאי מכוין פירוש המלות,

הדרך היומית

מסכת ברכות דף יג - דף יד

כו אב - כז אב התשע"ב

שכל הציבור עוסקים בקדושה חשיב משיב, אולם אי עוסקים בקריאת שמע ושומעים רעם או ברק אין רשאים לברך דחשיב שואל מפני הכבוד, ולא שרי אלא בבין הפרקים. **ובמגן אברהם** (סימן ס"ו סק"ה) כתב, דפוסק.

דף יד ע"א

(א) **גמ', בהלל ובמגילה מהו שיפסיק**. ביארו בחידושי הרשב"א **ברא"ה וברא"ש** (סימן ה), דהיינו שיפסיק ככל דיני הפסקה דאמצע הפרק ובין הפרקים דקריאת שמע. **ובצל"ח** כתב, דאף דהם מדרבנן, השווים לברכות קריאת שמע דאף הם מדרבנן, ומכל מקום אין פוסק בהם אלא מפני הכבוד והיראה למר כדאית ליה ולמר כדאית לה, והלל ומגילה לא גרעי.

(ב) **גמ', אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל וכו'**. כתב **בתלמידי רבינו יונה**, דרבה פליג אדרבי חייא, וסבר דבימים שגומרים בהם את ההלל אין פוסקים בהם כלל באמצע הפרק, אפילו מפני היראה, (מלבד פיקוח נפש), משום שאין פוסקין באמצע שבחו של מקום. אמנם **בחידושי הרשב"א** כתב בשם **גאון**, דדינו כקריאת שמע, ובימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפילו באמצע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. ורב בר שבא דאיקלע לקמיה דרבינא, בימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל, היה באמצע הפרק ולא הקדים שלום לרבינא דלאו אורח ארעא למיעבד הכי.

(ג) **תוס' ד"ה ימים, ועוד ראייה דמברכין על מנהג**. כתב **בתוס' הרא"ש**, דרש"י לא היה מברך על הלל שאין גומרים אותו, כיון דאין מברכין על מנהג. והוכיח מהא דאיתא **בסוכה** (מד:), דאין מברכין על חביטת ערבה שהיא מנהג נביאים. והרא"ש דחה ראייתו, דהתם הוי רק טלטול בעלמא ואין תקנה, מה שאין כן בהלל שהיא תקנה חשובה. [ועיי' **בשו"ת הריב"ש** (סימן קיא), דלא סבירא ליה לחלק בין מנהג חביטת ערבה למנהג קריאת ההלל בראש חודש].

(ד) **בא"ד, ויש שרוצין לומר דיחיד האומר הלל וכו'**. **במלא הרועים** ביאר, דהא איתא **בתענית** (כח:), יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר. וכתבו **התוס'** (**בערכין י**. ד"ה י"ח ימים), שציבור חייבין רק ממנהג, ומשמע שביחיד אין אפילו מנהג, ועל זה כתבו **התוס'** דאפילו הכי אם רצה לחייב עצמו יכול לחייב.

(ה) **גמ', א"ל טועם ואין בכך כלום**. כתב בחידושי הרשב"א בשם **רב האי גאון**, דיכול לטעום אפילו רביעית בפעם אחת, אם הוא אדם שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע. וכתב **הרא"ש** (סימן ו), דטפי מרביעית אפילו פולטו חשוב הנאה לגבי תענית, אבל לגבי ברכה לא, דבעינן הנאת מעיו. **ובמעדני יו"ט** (אות צ) תמה, אמאי הקלו ברביעית ואמרו עד ועד בכלל להקל, דבכל מקום שיעורי חכמים הם להחמיר כמו שכתבו **התוס'** (כו: ד"ה איבעיא להו).

(ו) **גמ', תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו**. פירש רש"י ד"ה

מכאן ואילך סגי בכוונה. ואף דגבי כוונה פסקינן כרבא דסגי בפסוק ראשון, מכל מקום לגבי קריאה הלכה כמותו, ושמע ישראל דרבי יהודה הנשיא היינו פרשה ראשונה. ועוד הביא דאיתא **בירושלמי** (שבת פ"א ה"ב) שאף על פי שכל המצות שיש בהם **מעשה** אסור לדחותם מפני תורה, שאני מצות קריאת שמע שהיא מצות **אמירה**. **וברא"ש** (סימן ג) כתב דשאני הכא שהוא תלמוד תורה דרבים.

(יב) **גמ', בשעה שמעביר ידיו על עינו מקבל עול מלכות שמים**. **בחידושי הריטב"א והראב"ה** כתבו, דהיינו כדי שלא יסיח דעתו מן הכונה. אמנם **הגאונים** פירשו, דהוא כדי שלא יראה שהוא רומז בעיניו.

(יג) **גמ', היינו דמהדר רבי אשמעתא דאית בה יציאת מצרים**. כתב **בחידושי הריטב"א**, דאף דיכול לקרות פרשת יציאת מצרים כל היום, מכל מקום רצה לסומכה ל"קריאת שמע" כתקנת חכמים, ואף שכבר יצא ידי "קריאת שמע" דאורייתא, מכל מקום יוצא בברכות גם בקריאת שמע דרבנן. וכתב דכל זה דוקא ברבי שהיתה תורתו אומנותו, מה שאין כן אנן דבעינן להקפיד לקרות קריאת שמע דאורייתא בברכות. **ובבית יוסף** (בסימן רלה סוד"ה אלא) הביא **משו"ת הרשב"א** שכתב, דברכות "קריאת שמע" נתקנו בפני עצמם ואינם כברכת המצות, אלא שרבנן סמכים קודם "קריאת שמע" ולאחריה. ולכך כתב כדברי **רבינו האי** שהובא **בתלמידי רבינו יונה** (א. מדפי הרי"ף) שיכול לכתחילה לקרות "קריאת שמע" בברכותיה, היכא שהציבור מקדימים לקרות קודם צאת הכוכבים, ויכוין שלא לצאת בזה, ומכל מקום יוצא ידי תקנת ברכות "קריאת שמע".

(יד) **גמ', ר' יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה וכו'**. **בתלמידי רבינו יונה** הביא, דנחלקו המפרשים האם אפשר להפסיק באמצע הפרק לקדיש ולקדושה ולברכו, דיש אומרים דהא נמי חשיב מפני הכבוד ופוסק, וכן כתבו **התוס' ד"ה שואל**, וכך סבר **התלמידי רבינו יונה**. ויש אומרים, דאינו פוסק, דאין ראוי להפסיק משבח אחד לשבח אחר, והתלמידי רבינו יונה הביא ראייה לשיטתו, מהא דפליגי לקמן (כא:), האם מפסיקין בתפילה לקדיש או לקדושה אי לאו, ותפילה חמירא מקריאת שמע, וכן נפסק להלכה.

(טו) **תוס' ד"ה שואל, אבל באמצע י"ח אסור דמשמע לקמן וכו'**. ביאר **בנחלת דוד**, דאף שברור שתפילה חמירא מקריאת שמע, דהא איתא **במתניתין לקמן** (ל:), דאפילו המלך שואל בשלומו ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסוק, מכל מקום הוה אמינא דכבוד שמים עדיף. ובעצם ראית התוס' מקל וחומר מבין גאולה לתפילה, תמה הנחלת דוד, דדלמא הפסקה דבין גאולה לתפילה חמירא טפי מאמצע הפרק.

(טז) **בא"ד, ר"מ ור' יהודה וכו'** נראה שמותר לענות קדיש וקדושה באמצע ק"ש דאין לך מפני הכבוד גדול מזה. **בתוס' הגרע"א** (למשניות כאן) דייק מדברי תוס' אלו, דדוקא בגוונא

אינו חייב להטיל ציצית, ואם כן נימא אף לדידיה דבליה אין כלי קופסא חייבים. ובהגהות הר"ש טויבש ביאר, דתוס' סברי לחלק, דלמאן דאמר ציצית חובת גברא הוי מצוות עשה שהזמן גרמא, כיון דפטורה בלילה שאין בה וראיתם אותו על ידי הגברא, מה שאין כן למאן דאמר חובת מנא דאף שחובתו כשהוא צרור בקופסא ואין רואים אותו תמיד, מכל מקום קרינן ביה "אשר תכסה בה" על כן חייב אפילו בלילה. ותירצו, דמכל מקום בעינן דבשעת כיוסוי יוכל להתקיים וראיתם אותו.

יב) תוס' ד"ה ומנח תפילין, מכל מקום יש לחלק בין תפילין לטלית. **ברא"ש** (סימן י) הוסיף לחלק, דתפילין היא מצוה שבגופו, מה שאין כן ציצית אינה מצוה בגופו אלא שחייבה התורה בבגד שיש בו ד' כנפות ויכול ללבושו לאחר זמן. וסיים, דאין להפסיק בין קריאת שמע לתפילין בשביל עטיפת ציצית. **והבית יוסף** (סימן ס"ז) כתב, דקודם גאל ישראל אין איסור להתעטף בציצית בלא ברכה, דהא אפילו בקריאת שמע קא משמע לן דעושה מלאכתו וקורא קריאת שמע מלבד פרשה ראשונה, אלא דבין גאל ישראל ל"ח צריך להחמיר גם בעיטוף. **יג) בא"ד**, ומהתם משמע שמותר להניח תפילין בין גאולה לתפילה. כתב הנחלת דוד, דתוס' סברי דבין גאולה לתפילה יותר קל מאמצע הפרק ומבין הפרקים, דאי לאו הכי הוי ליה לרב להמתין בין הפרקים או אפילו באמצע הפרק קודם שירה חדשה. ומכאן דייקו תוס' דשרי להניח תפילין בין גאולה לתפילה דוקא, והטעם: דבין גאולה לתפילה לא נזכר לשון איסור אלא גודל ענינו, מה שאין כן בפרקים ובין הפרקים, ודלא כתוס' לעיל (יג): **ד"ה שואל**, שכתבו דבין גאולה לתפילה חמיר אפילו יותר מאמצע הפרק. **ובצל"ח** כתב, דתוס' דייקו מלשון "ומנח תפילין ומצלי", דמשמע שהתפלל מיד לאחר מיכן שמונה עשרה. והא דלא הקדים להניחם, למסקנה דשלוחא הוא דעוית ניחא, משום דאיחר להביאם.

דף טו ע"א

א) גמ', וזו היא מלכות שמים שלימה. ביאר בחידושי הריטב"א, דתפילין שבראש הם כנגד המוח, ותפילין שבורע כנגד הלב, ובשניהם אנו מכוונים לשעבד מחשבותינו ותאוותינו לעבודתו יתברך, וכשמניח תפילין ומקבל עליו עול מלכות שמים בקריאת שמע, הרי זו עול מלכות שמים שלימה. ומהלשון "מתפלל" משמע, שגם בתפילה צריכים להיות התפילין עליו, וכך נפסק **בשולחן ערוך** (סימן כ"ה סעיף כ"ד).

ב) רש"י ד"ה לקריאת שמע, בעידנא דקריאת שמע שומנה קבוע וכו'. ביאר במראה כהן דכוונת רש"י, דתפילה יש לה תשלומין כשנאנס, מה שאין כן קריאת שמע. ולדעת הכל בו דסבירא ליה דגם לקריאת שמע יש תשלומין, לא גרס לה, **וכתוס' (ד"ה אמאן)**, **ובנחלת דוד** ביאר, דתפילה לאחר זמנה יש בה שכר תפלה, מה שאין כן קריאת שמע, שמקבל שכר כעוסק בתורה

תרגמה, הא דרב ושמואל דאסרי. **ובחידושי הריטב"א** הביא בשם **יש מפרשים**, דמתניתין איירא בגוונא שאותו שהתפלל משכים לפתחו של אותו שלא התפלל, וכיון שהשכים לפתחו ראוי הוא שיקדים לו שלום. **ובצל"ח** הקשה, מאי קשיא ממתניתין הא מתניתין נמי התירה לשאול מפני הכבוד או מפני היראה ולא סתם שאלת שלום לחבירו. ולא מיבעיא לדעת **הרמב"ם** (בפירוש המשניות) דמפרש דכבוד היינו אביו או רבו, אלא אפילו **להרא"ש** (סימן ה) דסבירא ליה דאביו או רבו בכלל יראה הם, מכל מקום כבוד הוא מי שגדול ממנו בחכמה כמבואר בחידושי הריטב"א, ואין לומר דמקשה לרב דסבירא ליה דבין הפרקים משיב שלום לכל אדם, דהא רב איירי בשאילת שלום ולא בהשבת שלום.

ז) תוס' ד"ה טועם, בתוה"ד, ובליעה אסור אפילו שאר תעניות וכו'. ודייק הפני יהושע מדבריהם, ד"שאר תעניות" כוונתם לתעניות הכתובים וממילא קילי טפי. ועיין מה שהקשה על **הבית יוסף. והצל"ח** דחה דבריו, ופירש, דשאר תעניות היינו שאינם כתובים, ועיין מה שביאר בגמ'.

דף יד ע"ב

ח) גמ', חוזר ואומר אמת. פירשו בתלמודי רבינו יונה ובחידושי הריטב"א, דקאי אגוונא שפסק מפני היראה או מפני הכבוד לאחר שאמר אמת או שהמתין לש"ץ, אבל בלא שהיה פשיטא דלא יאמר פעמיים אמת.

ט) גמ', והא בעי לאדכורי יציאת מצרים. כתב בחידושי הריטב"א, דהוא הדין דמצי לאקשווי דבעינן שתים לאחריה וליכא, אלא דנקט חדא מינייהו. **ובצל"ח** תירץ, דאלימא ליה למינקט יציאת מצרים שהיא דאורייתא ולא ברכות דרבנן. ומינה הוכיח **הרמב"ם** (פ"א מק"ש ה"ג) דסתם גמ' סבירא לה דזכירת יציאת מצרים בלילה היא דאורייתא.

י) גמ', תניא ר"ש בן יוחי אומר בדין הוא וכו'. הקשה הפני יהושע, הא לרוב הפוסקים פרשה ראשונה דאורייתא והיה אם שמוע דרבנן, ואם כן תיפוק ליה דמקדימינן דאורייתא לדרבנן. ותיירץ, דהא עיקר הטעם דוהיה אם שמוע דרבנן, מחמת דבשכבך ובקומך בדברי תורה כתיב, ואם כן אף דמדאורייתא אינו מקיים בה מצות קריאת שמע, מכל מקום מצות תלמוד תורה מקיים בה בהידור, דהא כתיב בה ולמדתם, וכן עול מצות. ואם כן הוי ליה להקדימה לשמע ולסמכה לאהבה רבה שנתקנה מדין ברכת התורה, ותתיישב בכך נמי קושית **התוס' ד"ה למה קדמה**.

יא) תוס' ד"ה ויאמר אינה נוהגת אלא ביום, בתוה"ד, וא"ת וכו'. **בשאגת אריה** (סימן ל') תמה אהא דהקשו למאן דאמר ציצית חובת מנא, הא למאן דאמר חובת גברא נמי אינו חייב ללבוש ציצית על גבי גופו, אלא דאם יש לו טלית על גופו חייב להטיל בה ציצית, ולדידיה חשיב מצות עשה שהזמן גרמא כיון דבליה

הדרה היומיומי

הרהור לאו כדיבור דמי.

ח) רש"י ד"ה במה דברים אמורים, הגיע לחינוך מצות כגון בן תשע ובן עשר. הקשה המרומי שדה, הא בכל דוכתא מצות חינוך לפי הענין כדאיתא בסוכה (מב.), וביומא (פב.) איתא שהחמירו רק שנה ושנתיים קודם בר מצוה. ותירץ, דרש"י סבר דקבעו זמן חינוך כללי לכל התינוקות, והזמן דביומא הוא הזמן המאוחר ביותר שקבעו לכולם לגבי יום הכיפורים, והכא הוי הזמן שנקבע לכולם לגבי להוציא אחרים ידי חובתם. ועיין שם שהוכיח כדברי רש"י.

ט) גמ', אמר רב יוסף מחלוקת בקריאת שמע אבל בשאר מצות דברי הכל יצא. בחדושי הרשב"א הביא קושית הראב"ד, לרב יוסף דסבירא ליה ד"הסכת ושמע" נאמר בדברי תורה, אמאי צריך להשמיע לאזנו לכתחילה בשאר מצות. ותירץ, דמאי דאמרינן ההוא בדברי תורה כתיב, קאי א"הסכת", דהיינו הסכת כדי שתקיים אותם, אבל "ושמע" נאמר על כל המצות שצריך לכתחילה להשמיע לאזנו. ופליגי לגבי קריאת שמע, דר' יוסי סבר כיון דגם בשאר מצות בענין שמע לכתחילה, משום הכי שמע שנאמר בקריאת שמע קאי אדיעבד, ור"י סבר דשמע אתי למימר בכל לשון שאתה שומע. והרשב"א פירש, דפליגי ב"הסכת ושמע" גופיה, דר' יוסי דריש "שמע" שצריך להשמיע לאזנו לכתחילה, ור"י משמיה דרביה ורבי מאיר לא דרשי ליה כלל להכי אלא לדברי תורה, ובשמע ישראל נחלקו כמו שנתבאר לעיל.

י) גמ', סד"א נילף כתיבה כתיבה מהתם. הקשה המצפה איתן, הא אין אדם דן גזירה שווה מעצמו. ותירץ, דשאני הכא דנתקבלה גזירה שווה זו דילפי לענין כתיבת מזוזה על הספר מסוטה, כדאיתא במנחות (לד:), וכהאי גוונא כתבו תוס' (שבת קלא. ד"ה ושיון).

יא) גמ', כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה מצננין לו גהינום. הקשה הצ"ח, ממה נפשך אי צדיק גמור גיהנום מאי עבידתיה גביה, ואי רשע וחייב לסבול גהינום, איזה עונש הוא כשנכנס לגיהנום ואינו סובל. ותירץ, על פי מה שכתבו חכמי המוסר, דגם צדיקים כשנכנסים לגן עדן עוברים דרך גיהנום ומעלים בכך את הרשעים שסבלו דים בגיהנום ואין בכחם לעלות לבד, ולאותו צדיק מצננין לו גיהנום באותו זמן.

דף טז ע"א

א) גמ', אבל פתח בלמען ירבו ימיכם סירכיה נקט ואתי. פירש רש"י ד"ה סרכיה נקט, דאין לטעות מכאן ועד אמת ויציב וכו'. ובחידושי הרשב"א ביאר כוונת רש"י, דידע שאמר "למען ירבו" ונמצא באמצע "ויאמר" ומסתפק אם טעה וקרא תחילת הפרשה, אמרינן דלא טעה, כיון שהוא זכור שאמר למען ירבו ימיכם, לפי שכל אותה הפרשה שגורה בפיו עד אמת ויציב חזקה שלא השמיט ממנה כלום. ולא מסתבר לחלק בין פרשת

בלבד. ובחידושי הרשב"א כתב, דקריאת שמע שהיא דאורייתא הקלו, כמו גבי בעל קרי דאיכא מאן דאמר דאין צריך לטבול לקריאת שמע, משום דאין דברי תורה מקבלים טומאה, מה שאין כן לתפילה אף שהיא דרבנן. ועיין בנחלת דוד שביאר דבריו.

ג) מתני', הקורא למפרע לא יצא. פירש רש"י לעיל (יג. ד"ה מדברים), דלמפרע היינו שאומר את התיבות למפרע. ותלמידי רבינו יונה פירש, דהכוונה דקורא את הפסוקים למפרע, אבל אם קורא הפרשיות למפרע הביא דהרמב"ם (פ"ב מקריאת שמע הי"א) כתב, דיצא, דבתורה נמי אינן כתובין כסדר. והקשה עליו, דהא תנן לעיל (יג.) למה קדמה לזהיה אם שמוע וכו' וחזינן דצריך להקדים שמע. ותירץ, דהא לכתחילה והא בדיעבד. ועיין בביאור הלכה (סימן סד ד"ה במה דברים אמורים).

ד) גמ', ור"י תרתי שמעת מינה, פירש רש"י ד"ה תרתי ש"מ, כי דרשת נמי שמע בכל לשון שאתה שומע, שמע מינה נמי דצריך להשמיע לאזנו. ופירש בחידושי הרשב"א, דכיון דבעי קרא לכל לשון שאתה שומע, ממילא שמעינן דצריך להשמיע לאזנו, דאי אין צריך להשמיע לאזנו סגי בהרהור בעלמא, וכדמשמע גבי בעל קרי לקמן (כ:), ובהרהור לא שייך חילוק לשון. ובחידושי הריטב"א כתב, דכיון דכתב רחמנא דצריך להשמיע לאזנו, ממילא שמעינן דמהני בכל לשון שהוא מבין, דאי אינו מבין מה מהני שמשמיע לאזנו.

ה) גמ', ע"כ לא קאמר ר"י לא יצא אלא גבי קריאת שמע דאורייתא. הקשה הגרע"א, מאי סלקא דעתא דגמ' דחרש המדבר ואינו שומע שתרם ולא השמיע לאזנו דלא יצא בדיעבד, הא במתניתין (שם פ"ו) איתא, דאילם שתרם תרומתו תרומה אף על פי שלא בירך כלל, וכי יתכן דגרע מלא בירך כלל. ובנו הגר"ש איגר (שו"ת ח"א כתבים סימן ג') תירץ, דהא דמהני באלם ביינו כשמהרהר הברכה, ומהני בדיעבד כיון שראוי לדבר על ידי שמיעה מדין שומע כעונה, עיין שם.

ו) רש"י ד"ה ברכה דרבנן, דאמור רבנן כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. וכתב הגרע"א, דאם היו הברכות לאחר העשייה כדרך הודאה על שזכה לעשותם, לא היה שייך לומר דחסרון ברכה יעכב המצוה, כיון דהמצוה היתה בהכשר. לכך כתב עובר לעשייתן, שלא קיים המצוה כדין כיון שלא בירך לפניה.

דף טז ע"ב

ז) גמ', וצריכא דאי אשמועינן הלכה כר' יהודה הוה אמינא אפילו לכתחילה. כתב הצ"ח, דאין להקשות, דאי הכי אמאי נקט הלכה כר' יהודה בסתמא, דכיון דאפשר למיטעי דדוקא דיעבד, הוי ליה למימר כרבי מאיר. דעדיפא ליה למימר הלכה כר' יהודה שמפורש במתניתין. ועוד, דמרבי מאיר נראה דמהני אפילו בהרהור, שאמר אחר כונת הלב הן הדברים, ואנן פסקינן

הדרך היוזמי

מסכת ברכות דף טז

כט אב התשע"ב

ז) **גמ'**, וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ. בירושלמי (פ"ב ה"ה) הוכיחו מהאי ברייתא, דאסור לאדם לעשות מלאכה בשעה שמברך, דאי לא הכי, יברכו שתי ברכות אחרונות כשעוסקים במלאכתם. וכן נפסק **בשולחן ערוך** (סימן קצא סעיף ג). וכתב **בט"ז** (שם סק"א), דהוא הדין בכל מצוה, שלא יעשה המצוה ויעסוק בדבר אחר, כי מורה בכך על עשיית המצוה בלי כוונה אלא דרך עראי ומקרה. ונכלל במאמר התורה (**ויקרא פרק כו, כא**) "**וְאֵם תִּלְכוּ עִמִּי קָרִי**". עוד כתב, דהוא הדין דאסור לעסוק בתורה באותה שעה, ואפילו עוסק במצוה זו ועוסק במצוה אחרת עמה אינו נכון, כי אחד מבטל חבירו.

ח) **גמ'**, ואין מברכין לפנייה. בהגהות הגר"א (אות א) הביא דגירסת הרי"ף והגאונים דמברכין לפנייה. ובמאירי כתב, דהטעם הוא כיון דברכתה קצרה לא חשו לביטול זמן.

ט) **גמ'**, שם. כתב **בשולחן ערוך** (סימן קצ"א סעיף ב') ובסימן ק"י סעיף ב'), דהאידינא אין דרך בני אדם להקפיד בכך, ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים הפועלים שיברכו הברכות כתקנם, ולפיכך מברכין ד' ברכות. וכן אין מתפללין הבינונו אלא י"ח. וכתב **המשנה ברורה** (סימן ק"י סקי"ב), דבמקום שאין בעל הבית מקפיד, מותרים לילך לבית הכנסת להתפלל בעשרה, והביא, דנחלקו האחרונים האם בכהאי גוונא יורדים לפני התיבה. עיין שם. ובערוך השולחן (סימן ק"י), נסתפק אם יכול הבעל הבית להתנות עם הפועל שיתפלל הבינונו, דיש לומר דלאו כל כמיניה להתנות נגד המנהג.

י) **גמ'**, במה דברים אמורים בעושיין בשכרן. וביאר **הלבוש** (סימן קצא), דבעושיין בסעודתן אין בעל הבית מקפיד בעכוּבן כיון שאינו נותן להם שכר אלא הסעודה בלבד, אבל בעושיין בשכרן בעל הבית מקפיד. וכתב **המשנה ברורה** (שם סק"ד) דאם הבעל הבית מיטב עמהן מסתמא מוחל להם.

דף טז ע"ב

יא) **מתני'**, וכשמת טבי עבדו קיבל עליו תנחומים. הקשה **בחיודושי הרשב"א**, דאפילו אם היה בן חורין, והלא אין מקבלים תנחומים על הרחוקים. והביא מהירושלמי (פ"ב ה"ח), שתלמידו חביב כבנו וכן עבדו המשמשו כרצונו.

יב) **רש"י ד"ה רחץ, ונקברה בו ביום**. הא דהוצרך רש"י לומר דרבן גמליאל רחץ לאחר הקבורה. יש לומר דסבירא ליה דקודם הקבורה אין נוהג כלל איסורי אבילות ומותר ברחיצה, וכדעת **הרמב"ם** (בפ"א מאבל ה"ב). אבל דעת **הרמב"ן** (בתורת האדם), דגם קודם הקבורה נוהג איסורי אבילות חוץ מנעילת הסנדל ועטיפת הראש וכפיית המטה.

יג) **גמ'**, קסבר אנינות לילה דרבנן. הרא"ש (סימן טו) ותלמידו רבינו יונה הביאו ג' שיטות בביאור הגמ': דעת הרי"ף (י. מדפי הרי"ף), דנקטה הגמרא לשון "אנינות" כביטוי ל"אבילות", דהיינו דדיני אבילות בלילה הראשון שלאחר יום הקבורה

ויאמר לשאר פרשיות, ומה שאמרו בגמ' "קרא וטעה" איירי ביודע שדילג ואינו יודע היכן. לכך ביאר, דקאי אמה שאמרו "טעה בין כתיבה לכתובה", ועלה קאמר דאם אמר כבר למען ירבו, ודאי כתיבה שניה קאמר דסירכיה נקט ואתי. נולכאורה דבריו צריכים עיון, דהא רש"י סיים, "ואין צריך לחזור אלא לאמת", ומשמעות דבריו, דאיירינן באוחז לאחר אמת ויציב, ודינו לחזור לאמת ויציב, כיון דסירכיה נקט, מה שאין כן לאחר מיכן, אבל מהיכי תיתי שרש"י יסבור שבפרשיות אחרות לא אמרינן כן].

ב) **תוס' ד"ה הקורא, פי' וכו'** שדלג תיבה או פסוק אינו צריך לחזור אלא מאותו פסוק ואילך. והבית יוסף (סימן ס"ד) כתב, דכך מפורש בתוספתא (פ"ב ה"ד). ובאם דילג תיבה אחת הביא **המשנה ברורה** (סימן ס"ד סק"ה) מחלוקת אחרונים, דעת **הלבוש** דיחזור לתיבה שדילג וכגון שהוא בתחילת ענין, כגון שדילג מפסוק "ושננתם וכו'" תיבת "ודברת". אבל האליה רבה הכריע מכמה ראשונים, דלעולם צריך לחזור לראש אותו פסוק.

ג) **גמ'**, האומנים קורין בראש האילן. כתב **התלמיד רבינו יונה**, דהותר אפילו לבעל הבית, ואידי דאיצטריך למיתני סיפא אומנים גבי מתפללין בראש הזית, נקט נמי ברישא אומנים. וכן הובא **בשולחן ערוך** (סימן ס"ג סעיף ח).

ד) **רש"י ד"ה ומתפללין בראש הזית, בזמן וכו'** ויכולים לעמוד שם שלא בדוחק וכו'. וביאר **התלמיד רבינו יונה**, דהתירו לפועלים להתפלל שם, כיון דבזית ותאנה איכא טירחא יתירא לירד משום שענפיהם מרובים ומבטל ממלאכת בעל הבית.

ה) **גמ'**, לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני. כתבו **התוס' ד"ה הא, דלאו דווקא נקט פרק ראשון, אלא אפילו פסוק ראשון לרבא דאמר (לעיל יג): פסוק ראשון לבדו**. אבל הרי"ף (ט: מדפי הרי"ף) כתב, דדווקא נקט פרשה ראשונה, דאף רבא דאין מצריך כוונה כי אם בפסוק ראשון ולא בכל הפרשה ראשונה, מכל מקום מודה דאין עושיין אותה ארעי, כי הא דאיתא **ביומא** (יט:): הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו', ואי אין בטלין ממלאכתן בשעת קריאת פרשה ראשונה חשיבי כעושיין אותה ארעי. והבעל המאור נקט, דהא דאמרו **ביומא** (שם) דאסור לרמוז ולקרוע נמי משום כוונה הוא, והא דאמרו בסוגיין **ביומא** "בפרק ראשון" לר' יוחנן אמרו, אבל לרבא דוקא בפסוק ראשון בטלין ממלאכתן, והכי נמי אסור לרמוז ולקרוע, והגמ' נקטה מילתא דפסיקא דלכולי עלמא בפרק שני דאין צריך כוונה.

ו) **תוס' ד"ה וחותרם בברכת הארץ, בסוה"ד, דטרודים הם במלאכת בעל הבית. ובמעדני יו"ט** (ס"ק צ"ט) ביאר, דבעל הבית יטרידם ולא יוכלו לכוון, ולפיכך עקרו חז"ל מנין הברכות דמוטב מעט בכוונה מהרבות בלא כוונה. ובבית יוסף (סימן קצ"א) דייק מדברי הרמב"ם (ספר המצוות מצוה יט), דמנין הברכות אינם מן התורה, ואין צריך לומר שחכמים עקרו דבר מן התורה. ועיין מגן אברהם (סימן קצד סק"א).

פתח עיניים הביא דברי השיטה מקובצת (בכתובות פח). בשם הרמב"ם, דרב חי שלש מאות שנה והיה בזמן התנאים, ולפיכך אמרו רב תנא הוא ופליג. ופירש דרב שהתפלל על חיים ארוכים כל יום בטר צלותיה, אהני ליה צלותיה דחי שלש מאות שנה. (כ) גמ', חיים שתמלא משאלות לבנו לטובה. כתב הרש"ש, דהא דלא התפלל שימלא ה' משאלות לבו בלא הזכרת "לטובה", משום דיש דברים אשר דומה לאדם שהוא טובתו ובאמת היא לרעתו, לכן התפלל לטובה היינו לטובה מוחלטת.

דף יז ע"א

(א) גמ', שתעמידנו בקרן אורה. פירש רש"י ד"ה בקרן אורה, בזוית אורה. ובמהרש"א ביאר, דלפי שישראל בגלות עומדים במקום צר ודחוק כמו בקרן זוית שאין שם מקום כל כך, וגם אין האור שולט בזויות, התפלל שאף על פי כן, תהיה זוית זו זוית אורה דהיינו שתצילנו מהצרות. ועיין עוד בצ"ח.

(ב) גמ', ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכויות. ובצל"ח ביאר, דרב אלכסנדר היה דיין ושופט במצות המלך, ולברוח מהשררה לא היה יכול משום מצות המלך. וכיון שהשררה והממשלה גורמת גבהות הלב, לפיכך אמר דשאור שבעיסה מעכב, דהיינו גבהות הלב כמו שהשאור גורם שתגבה העיסה ותתפח למעלה. וכן שיעבוד מלכויות שמשום הכי אינו יכול לעזוב השררה.

(ג) גמ', מרגלא בפומיה דרבי מאיר גמור בכל לבבך וכו'. ובעינין יעקב כתב, דלפי שרבי מאיר למד מאחר, שהיה תורתו רק מן השפה ולחוץ כדאמרינן בחגיגה (טו): רבי מאיר תוכו אבל וקליפתו זרק, לכך התפלל שלא יהא טינא בלבו כמו אחר.

(ד) גמ', יהיו לרצון אמרי פי. בחידושי הרשב"א הוכיח מכאן, ד"יהיו לרצון אמרי פי" אומרים לאחר התחנונים. אמנם הביא דעת הראב"ד, דצריך לאומרו מיד אחר י"ח ברכות, וכדאמרינן לעיל (ט). דתקנו יהיו לרצון לאחר י"ח ברכות הואיל ודוד אמרה לאחר י"ח פרשיות.

(ה) תוס' ד"ה העושה שלא לשמה, וא"ת האמר רב יהודה וכו'. התוס' בפסחים (נ): ד"ה וכאן תירצו, דהכא מיירי כגון שלומד כדי להתייהר ולקנטר ולקפח את חבריו בהלכה ושלא על מנת לעשות, אבל התם מיירי דומיא דאמרינן לעיל מיניה שם, יש שפל ונשכר דלא עביד כוליה שבתא ולא במעלי שבתא, שאין מתכוון לשום רעה אלא מתוך עצלות, אפילו הכי גדול עד שמים חסדו. ובאמרי נועם להגר"א פירש כוונת דברי התוס' שם, דבעושה על מנת לקנטר או כדי שיכבדוהו נוח לו שלא נברא, ומה שאמרו לעולם יעסוק אדם וכו' היינו בלומד בלא כוונת לשמה אלא כמנהג אבותיו בידו.

(ו) גמ', "ועטרותיהם בראשיהם". באמרי נועם פירש, דהכוונה היא שהם חפשים ואין עליהם עול שיעבוד, וכדאמרינן בר"ה (ח): מראש השנה ועד יום הכיפורים לא היו עבדים נפטרים

מדרבנן, כיון דביום הראשון נוהגת אבילות מדאורייתא, וילפינן אבילות דיום ראשון מדכתיב "לא אכלתי באוני ממנו" דאסור במעשר וקדשים, הרי דיש אבילות על המת, ומיניה ילפינן איסורי אבילות, וכתיב "ואחריתה כיום מר", דפחות מיום אחד אינה אבילות. ודעת התוס' ד"ה אנינות, דביום הראשון נמי אינו אסור מן התורה אלא במעשר ואכילת קדשים, אך שאר איסורי אבילות הוו מדרבנן. וכוונת הגמ', דאנינות דנוהג בלילה מדרבנן, היינו האיסור לאכול בקדשים ומעשר. והכי קאמר, דאם דין אנינות היינו לאסור במעשר וקדשים היה נוהג מן התורה גם בלילה, היה האיסור דרבנן שאסרוהו בלילה הראשון באיסורי אבילות, אלים כשל תורה, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ולא היה מתיר באיסטניס. ודעת רב האי והגאונים, דכל שבעת ימי אבילות מדאורייתא, וילפינן לה מדכתיב גבי יעקב אבינו ע"ה "ויעש לאביו אבל שבעת ימים", והכא נחלקו רבן גמליאל וחכמים בלילות, דרבן גמליאל דריש ימים ולא לילות, וחכמים סברי דלילות בכלל הימים.

(יד) גמ', אין קורין אבות אלא לשלשה. בחידושי הרשב"א הביא פירוש הראב"ד, דאין חיוב עלינו לכבד האבות ולקרא בשמם אלא בג' אבות, אבל מותר לומר מי שענה לראובן אבינו הוא יעננו. והקשה עליו, דנמצא שיש חיוב לקרא אמהות וכדמשווה בינייהו בסוגיין, והא אין חיוב בד' אמהות. לכך פירש בשם רב האי גאון, דהכא איירי לענין כבוד בעלמא ולומר שאין חשובין להקרא אבות ואמהות לכל ישראל אלא שלשה אבות וארבע אמהות.

(טו) גמ', עבדים ושפחות אין קורין אותן אבא פלוני. כתב הרמב"ם (פ"ד מנחלות ה"ה), "העבדים והשפחות אין קורין להם אבא פלוני ואמא פלונית שלא יבוא מן הדבר תקלה ונמצא זה הבן נפגם". וביאר הסמ"ע (חו"מ סימן רעט סק"ד), דכוונתו דאותו שקורא לשפחה "אמא פלונית", ועל ידי כך סבורים שהוא בנה, נפגם. וגם כשקורא לעבד "אבא" נפגם, דאף דיתכן דאמו ישראלית, מכל מקום פגם מיהא איכא דהא אין קידושין תופסין בעבד והוי בן קדש.

(טז) גמ', משום דחשיבי. והרמב"ם (פ"ד מנחלות ה"ה) ביאר, דמשום דעבדי הנשיא חשובים ביותר ויש להם קול וכל הקהל מכירין אותן, אין לחשוש שיצא פגם מהדבר.

(יז) גמ', ר"א בטר דמסיים צלותיה. כתב הצ"ח, דכל הני אמוראי דהוסיפו תפילות אלו לאחר תפילתם, הוא משום מה שאמרו, שלא יעשה אדם תפילתו קבע אלא רחמים, וכיון שכבר קבעו עלינו אנשי כנסת הגדולה תפילת י"ח לחוב, אין היכר בהא שאנחנו מתכוונים לרחמים ותחנונים ונראה כפורע חובו.

(יח) גמ', ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו. ובספר זרע יעקב ביאר, דמשום דשמעתתא בעי צילותא, התפלל שלא ידוה לבנו בצרות ודאגות כדי שלא יחשכו עינינו בלימוד התורה.

(יט) גמ', רב בטר צלותיה וכו' שתתן לנו חיים ארוכים. ובספר

הדרג היומיומי

בחידושי הרשב"א, הא אבל אפילו אין מתו מוטל לפניו אסור בתפילין כל יום ראשון. וכתב, דתפילין נקטו אגב קריאת שמע ותפילה.

(י) גמ', ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין. כתב בתלמידי רבינו יונה, דהיינו משום שאם יבוא לאכול בשר ולשתות יין ימשך אחר תענוגיו ויתעצל בקבורת המת. וכן פירש הטעם שאינו מיסב ואוכל, שלא יאכל בקביעות וישכח עסקי המת. והביא מהירושלמי (פ"ג ה"א) דאסור לאכול כל צרכו, אבל אכילת ארעי שרי.

(יא) תוס' ד"ה ואינו מברך, בתוה"ד, אם רצה להחמיר אין שומעין לו. עיין במגן אברהם (סימן תרצ"ו ס"ק ט"ז) שכתב, דאם קרא המגילה בעודו אונן, צריך לקרותה שוב לאחר הקבורה. וכן כתב הגרע"א (בסימן ע"א) לגבי קריאת שמע.

(יב) בא"ד, דכיון דיש לה בעל שחייב בקבורתה. והרא"ש (סימן א) פליג, דלפי זה לא ינהג אנינות באביו ואחיו אלא בבנים. לכך כתב דכל שהוא בכלל אבילות הוא בכלל אנינות. והט"ז (בסימן ע"א סק"א) כתב, דהדבר תלוי בשני הטעמים בירושלמי שהביאו התוס', דאי נימא דפטור משום דאין לו מי שישא משאוי, אי יש בעל שחייב בקבורתה אינו פטור, ואי נימא דפטור משום כבודו של מת, גם בכהאי גוונא פטור.

לבתיהם אלא אוכלים ושותים ועטרותיהם בראשיהם. והרמב"ם (בפ"ח מתשובה ה"ב) ביאר, דהתורה שלמדו, דעל ידה זכו לחיי העולם הבא, היא מצויה עמהן והיא משמעותה "עטרה".

(ז) גמ', גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים. וביאר המרומי שדה, דפעמים שהנשים מנטרן לגבריייהו, כדי שילמדו תורה, אך הם מבטלים כמה שעות, ושכרן הן כאילו שבעליהם למדו, אף שבעליהם אינם מקבלים שכר על כך, ונמצא שגדול שכר הנשים מן האנשים.

דף יז ע"ב

(ח) גמ', ואין יוצאת שיצא ממנו דואג האדומי. הקשה הצ"ח, מה שייך לשון "יוצאת" שהוא נקבה על דואג. וכתב, דהיינו משום דדואג רצה לפסול את דוד, כמבואר ביבמות (עו.), בכך דטען דאף מואבית פסולה, ואף דרק איש דרכו לקדם, מכל מקום היה להם לקדם לקראת נשים, נמצא שרצה לעשות הנשים "יוצאניות" לפיכך יוצאת היינו דואג.

פרק מי שמתו

(ט) מתני', פטור מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפילין, הקשה

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרג היומיומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדרג היומיומי ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 10:30 - 9:30

בבית הכנסת 'שע"י קהילת אשכנז' רחוב חתם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית ת"ז

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ה"ב פט"ז)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 052-7113060 shbrma@gmail.com

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>